

A Nobel-díjas munkakerülő

1. *Joszif Brodskij* (angolosan *Joseph Brodsky*) a hatvanas években a leningrádi önkéntes rendőrök ideiglenes (?) pütkösdi királysága idején ítélték el „naplopásért és munkakerülésért”! Nagy Péter városa az idő tájt hasonló cirkuszok színhelye volt, a „per” dokumentumai csupán a nyolcvanas évek végén váltak publikussá a végzete felé rohanó birodalomban, magyarul a *Kritika* 1989-es évfolyamában, a májusi és az augusztusi számban olvashatók...

2. A költőt ezt követően számtalan végzálás, ellenőrzés, száműzetés, kihallgatás, a gyanakvás számtalan retorziós kísérlete után 1972-ben fosztották meg szovjet állampolgárságától, s kényszerítették külföldre, akárcsak Szolzsenyicint, a Gulág szigetvilág s a sztálini önkényuralmat leleplező elbeszélések és regények akkor már világhírű szerzőjét. Ezt követően a költő Amerikában, New Yorkban telepedett le. Élete azután nagy amerikai egyetemeken „zajlott”, lényegében hű maradt az orosz nyelvhez, bár nemegyszer kipróbálta az angolt is, több esszét, tanulmányt írt angolul. 1987-ben az orosz írók közül ötödikként megkapta az irodalmi Nobel-díjat.

3. A dicsőséges és az azóta sátánban megboldogult Szovjetunió mindennél dicsőségesebb irodalmi viszonyaira és ettől elválaszthatatlan sivár, morbid s a szó igazi értelmében emberellenes, *embertelen*, más-világi közállapotára – amelyet ez az irodalom, illetőleg tetemes szemetet termelő és előállító hivatalos része soha nem tükrözött, sőt önként és dalolva átfestett, eltorzított, meghamisított és rózsaszínűre mázolt – jellemző, hogy az öt orosz irodalmi Nobel-díjas közül három (*Bunyin, Szolzsenyicin és maga Brodskij*) emigrációban kapta meg a legmagasabb irodalmi kitüntetést, a negyedik (*Paszternak*) „felsőbb parancs”-ra kénytelen volt visszautasítani, és csak az ötödik, *A csendes Don* szomorú szerzője, *Solohov* (szerzőségét újabban élesen vitatják!) vehette át viszonylag szabadon.

4. A díj – az akkor már a peresztrojka szelétől megcsapott s a glasznoszty lázában állórepülő – a Szovjetunióban is élénk visszhangot keltett, elsősorban azért, mert Brodskij bizonyos versei itt csupán kéziratban, szamizdat-kiadványokban terjedhettek. Ezért az angolszász egyetemek kedvenceként számon tartott, „irodalmi költőként” aposztrofált s az angliai történelem bizonyos elemeire

is reflektáló versciklusaival (*Húsz szonett Stuart Máriához, Elégia John Donne-ért*) híres Brodskij, feje körül a direkt ellenzékiesség glóriájával, politizáló, a rendszert kíméletlenül leleplező költőként élt! Sokan ennek a „mélyen ellenzéki orosz költőnek” a díjában az ellenzékiesség elismerését is látták, megint mások viszont szovjetellenes lépésként értelmezték a díj odaítélését (?) Mélységesen jellemző a poszt-brezsnyevi viszonyokra, hogy a Brodskijt ítéletekor leleplező, munkakerülőként, naplopóként elítélő egykori önkéntes rendőr, Jakov Mihajlovics Lerner (aki Szentpéterváron, a kilencvenes évek elejétől újra önkéntes rendőr, bizonyítva a lomonoszovi tételt, miszerint a társadalomban, akárcsak a természetben, semmi el nem vész, csak átalakul!) így reagált Brodskij kitüntetésére: „... az, hogy Brodskij irodalmi Nobel-díjjal tüntették ki, még nem jelent semmit önmagában, a jövő majd mindent megmutat. Mostanában mindenfelé így emlegetik »orosz költő«”. Holott ő gyűlölte a Hazát. És erről bizonyítékok tanúskodnak: így Brodskij naplójának másolatai, a leveleiből vett részletek...” Amelyek máig kiderítetlen (?) rejtélyes (?) módon kerültek bizonyos kivételezett helyzetben lévő önkéntes rendőrök, a bíróság és a szovjet állam tekintélyét védő közvádlok birtokába. Lehet találgatni, hogy hogyan!...

5. Maga a költő, 1987 őszén, a Nobel-díj átvételekor mondott beszédében így reagált hajdani elítéltetésére és meghurcoltatására: „Mert nem lehetnek törvények, amelyek megvédenek minket önmaguktól, egyetlen büntető törvénykönyv sem tartalmazza az irodalom elleni büntettekért a büntetést. S a bűnök közül nem az írók üldözése, a cenzurális korlátozás stb. a legsúlyosabbak, nem is a könyvégetés. Van súlyosabb bűn is: a könyv megvetése, a könyv figyelmen kívül hagyása. Az ember egész életével fizet ezért a bűnért; ha egy nép követi el ezt a bűnt, a történelmével fizet érte.” Látnoki szavak, fölfoghatók akár az azóta elhunyt költő végrendeletének is!...

6. Alább a költő egyik leghíresebb (s hírhedt, Szovjetunió-szerte nem is olyan régen még rossz, alig olvasható levonatokban illegálisan terjesztett) ciklusát közöljük. Nemes egyszerűséggel indul a ciklus: „ »a birodalom a hülyék hona«./ Leállítják a forgalmat a Császár/érkeztekor...” Innen is látszik – áthallás, közvetlen valóságunkra való rímelés igenis van, és még bőven lesz itt! A Birodalom – birodalom (még ha, akárcsak legszeretettebb hazánk, Románia hajdani nagyságának árnyéka csupán...) s ilyen értelemben minden áthallás, hasonlóság, gondoljuk, korántsem a véletlen műve, de most nem is az allegorikus elemek, fragmentumok, metaforák és fulmináns célozgatások visszafordítása a lényeges, ezt megteheti minden olvasó, elmélyedve a versciklusban. Fontosabb leszögezni, hogy Brodskij e ciklusában – s még számtalan magyarul is olvasható –, az orosz viszonyokra hajazó, azokat idéző versében körvonalazódik egy, valamikor „időszámításunk után” létező – tán bizánci – birodalom! A maga összes terhével, visszásságával, önellentmondásával, szennyével, az egész rothadó konglomerátummal együtt, melyet fenntart és éltet. Igen: *mindez együtt* – és az emberek is, az alattvalók! – a „birodalom.” Illyés világitó hasonlatával: „mindenki szem a lánban...”

Brodzskij azért, hogy a maga különleges, bizarr színeit megcsillantva IDŐT-LENÍTI a „birodalmat”, a zsarnokságot, mintegy ki is emeli a mindennapok hor-
dalékából. A gonosz, kárhozott valóság a maga évezredes, s bizonyos szempontból
akár állandónak is fölfogható elemeivel, önismétlődéseivel mindegyre beszürem-
kedik a versbe.

Igen, egy ilyen „birodalom”-ban maga a létezés is szégyenteljes! Innen csak
meglépni lehet, innen szökni kell!...

7. Brodzskij e ciklust még otthon, 1970-ben írta. Magyarra az a Baka István
fordította, aki azóta szintén az elágazó ösvények kertjébe távozott, de aki negyed-
századig melengette a vers lefordításának sokáig lehetetlennek tűnő tervét, hiszen
a kézirattal vallomása szerint még leningrádi évei alatt, a hetvenes évek elején
ismerkedett meg (!) A ciklust végül is az *Életünk* közölte 1988 áprilisában, s címét
is kölcsönözte Brodzskij magyar verseskönyvének. (Európa Könyvkiadó, 1988)...
Maga a fordító izgalmas versben számolt be „munkája” körülményeiről. Talán nem
érdektelen ezzel a „lobogó” fordítói vallomással indítani Brodzskij különös cik-
lusát...

BOGDÁN LÁSZLÓ

Baka István

Post aetatem vestram

– jegyzetek egy fordításkötethez –

Ezerkilencszáznyolcvannyolc telén
egy nagy sötétlő erdőbe jutottam;
már túl lehettem életem felén
(vagy mégsem? így reménykedem titokban);
se igaz út, se csalfa, messzi fény,
csak egy biztos: Brodzskijt fordítottam,
ki száműzött, mint enmagamba én,
de boldogabb, mert én itt, ő New Yorkban;

emlékszem: hetvenegyben ott a Né-
va nyirkos partján *Post aetatem nostram*
– latin nevű – poémáját elém
letette egy boglyas fiú a roppant,
Nyevszkij Proszpekt-i ház emeletén;
egy japán diáklánnyal jártam ottan,
orosz szakos volt, most Párizsban él
barátómmal, ki... eleget locsogtam
e tárgyról épp, de – ha már belefogtam –
hadd mondjam el: magyarra átévém
e verset a minap, s nem is titokban, –
bizony, nem hittem volna akkor én
(bocsánat, hogy két rímet visszahoztam);
hol is tartottam? nyolcvannyolc telén
a hetvenegyes évbe így jutottam
vissza – virult a *genszek*, és remény
se volt, hogy egyszer az archívumokban
elsüllyedt akták – *post aetatem vestram* –
előkerülnek, feldereng a fény,
s ex oriente Szamara de lux-ban
gördülnek új *gen/min/szekek* felém...
Örvendezzünk hát, és nem is titokban,
de kis szobánkban, nyolcvannyolc telén
(ne számold, mennyi rímet visszaoptam);
elég is ennyi – némulok, szegény
magyar – ki hetven éve már – sarokban
térdeplek Európa szegletén.

Josif Brodskij

Post aetatem nostram

A. J. Szergejevnek

I.

„A Birodalom a hülyék hona.”
Leállítják a forgalmat a Császár
érkeztekor. Az ünneplő tömeg
nyomja a sorfalat – hangoskodik;
de a palankin zárva. A rajongás
tárgya nem a profán kíváncsiságé.

A palota mögötti, most üres
kávéházban csak egy görög csavargó
s egy rokkant dominózik. A terítón
az utcafények hulladéka, és
az üdvrivalgás hangjától lebegnek
a függönyök. Drachmákat számol a
vesztes görög; a nyertes hadirokkant
keménytojást rendel csipetnyi sóval.

Az ágyasházban azzal szédíti
egy vén adóbérlő a kis hetérát,
hogy látta az Uralkodót. A lány
nem hisz neki s kacag. Ilyenek itt
az előjátékok a szerelemhez.

II.

A PALOTA

Márványba vésett nimfa és szatír
bámulja mélán a fürdőmedencét
melynek vizén most rózsaszirmok úsznak.

A Helytartó önkezűleg gyapálja
a helybeli királyt a süteményben
füstmérgezést kapott három galambért
(a téasztából röppentek fel, mikor
felvágták, ámde rögtön visszahulltak).
Az ünnep s tán a karrier befuccsolt.

A király némán vonaglik az izmos,
hatalmas helytartói térd alatt
a nyirkos kőpadlón. A rózsailat
ködsűrű. Néznek, oly közömbösen,
maguk elé a szolgák, mint a szobrok.
A sima kő se tükröz vissza semmit.

A holdhomályban, a palotakonyha
kéménye mellett kuporogva nézi,
egy macskát fogva, a görög csavargó,
hogyan viszik ki, gyékénybe tekerve,
a rabszolgák a szakács tetemét,
s hogy ereszkednek lassan a folyóhoz,
Kavics csikordul.

A tetőn a férfi
kezét a macska szájára tapasztja.

III.

A borbély, akit elhagyott fiúja,
tükrébe bámul szótlanul – bizonynyal
utána búsul, s közben elfeledte,
hogy már beszappanozta a klienset.
„Fiúcskám tán nem is jön vissza többé.”
Kliense közben békésen szunyókál,
és minden álma szintiszta görög:
szakállas istenarcok, kitarások,
gimnáziumi birkózók veríték-
szaga izgatja.

Most a mennyezetről
légy válik el, s egy tiszteletkört téve,

a szappanos, fehér pofára ül,
melynek gazdája alszik, s ő a habban,
mint Xenophón peltasztái az örmény
hegyek havában, lassan araszolgat,
sziklákön, hasadékokon keresztül
a csúcs felé, a száj barlangja mellől
az orr hegyére hágva föl merészen.

Rettentő, fekete szemét kinyitja
a görög, és a légy visítva elszáll.

IV.

Ünnep utáni száraz éjszaka.
A kapualjban lópofájú zászló
levegőt majszol. Holdfény önti el
a sikátorok labirintusát:
A szörnyeteg, feltehetőleg, alszik.

A palotától távolodva fogynak
a szobrok. Lassan elmarad a stukkó.
És ha az ajtó a balkonra nyílik,
bezárják éjszakára. Nyugalom
csak a falaktól várható emitt is.
Baljósan visszhangoznak lépteink
és védtelenül is; a levegőt
már halszag járja át: a házsorok
se folytatódnak végül.

Ám a holdfény
ösvénye fut tovább. Éjszín felukka,
fekete macska, rajta átoson
s szétolvad a sötétben, így jelezve,
hogy továbbmenni már nem érdemes.

V.

A hirdetőtáblákra kiragasztott
„Kiáltványában az uralkodókhöz”
a hírneves helybéli dalnok, forrva

a méltatlankodástól, vakmerően
felszólít, hogy tüntessék el a Császárt
(egy sorral lejjebb) a rézgarasokról.

Gesztikulál a sokaság. Az ifjak,
galambbász aggok, érett férfiak
s írástudó hetérák egyaránt
s egyhangúan bizonygatják, hogy eddig
„ilyen még nem fordult elő” – de azt
nem pontosítják, hogy mi volna ez
az ilyen”:

bátorság vagy talpnyalás.

A költészet valószínűleg épp a
pontos határok nemlétéből áll.

Elképesztően kék a láthatár.
Hullámmoraj. A napsütötte sziklán
elnyúlva, mint a gyíkok márciusban,
egy csupasz férfi piacon lopott
mandulamagokat ropogtat. Arrébb
két összeláncolt rabszolga szeretne
fürödni, szemmel láthatólag, és
egymásért nevetve egymás rongyait
cibálja.

Elképesztő már a hőség;
a szikláról lecsusszan, szemgolyóit
kifordítva a görög: olyanok most,
mint drachmapár a Dioszkuroszokkal.

VI.

Csodálatos akusztika! Tizenhét
évig etette Lémnoszon a mester
a tetveket. Csodás akusztika.

S remek nap a mai. A sokaság a
stadion öntőformáját kitölti,

s lélegzetét visszafojtva, némán
hallgatja most, a küzdőterre lépő
két bajvívó hogyan becsmérli egymást,
hogy tűzbe jövén, kardot rántsanak.

E viadalnak nem ölés a célja,
hanem a méltó, logikus halál.
A sport a dráma törvényére épül.

Csodás akusztika. A tribünön
csak férfiak. A nap bearanyozza
a kormánypáholy oroszlánjait.
A stadion egyetlen, óriási fül.

„Dög vagy!” – „Te vagy a dög.” – Dög és szemét vagy!”
S ekkor a Helytartó, akinek arca
gennyedző tógy, visítva felröhög.

VII.

A TORONY

Borongós délelőtt.
A Vártorony felhőkben elvesző
vastűben kicsúcsosodó tetője
több célra szolgál: villámhárító,
világítótorony s az állami
zászlót is erre húzzák ünnepekkor.
A Torony minden emelete: börtön.

Kiszámították, hogy átlagosan –
a satrapák s a fáraók alatt,
s később is: Krisztus, Mohamed után –
kivégezték, vagy börtönökbe csukták
a népességnek úgy hat százalékát.
Száz éve épp ezért a mostani
császár nagyapja a törvénykezésben
reformokat hozott. Törölte a

halálbüntetés nemtelen szokását,
s egy különleges törvénnyel a hat
százalékot kettőre szorította,
de persze, aztán életfogytig ült,
kit érintett ez. Mindegy, bűnös-e
vagy ártatlan; a törvény éppen úgy
behajtatik, akárcsak az adó.
És akkor építették ezt a Tornyt.

Kápráztató a krómozott acél.
A negyvenedik emeleten egy
kanász, a világítóablakon
kidugva arcát, mosollyal köszönti
látogatóba érkezett kutyáját.

VIII.

A szökőkút, mely tenger habjait
hasító delfint ábrázol, kiszáradt.
Ez teljességgel érthető: a kőhal
víz nélkül is jól megvan, és a víz
szintén – hal nélkül, mit kőből faragtak.

A döntőbíróság ítélete
ilyen. Mert az is épp ennyire száraz.

A palota fehér oszlopsora
alatt, a márványlépcsőn ülve, tarka,
gyűrött köpenyben, napcserzette bőrű
vezérek várják a királyukat,
mint egzotikus csokor a terítőn –
a váza poshadó vizében ázva.

Jön a király. Vezérei felállnak,
megrázva jól a lándzsákat. Mosoly,
csók, ölelés. Ám a király zavart;
de íme, ez a barna bőr előnye:
nem látszanak a véraláfutások.

A görög csavargó egy kisiút
kérdézet. „Mit pofáznak?” – „Kik, ezek?”
„Aha.” – „Megköszönik neki.” – „Ugyan mit?”
A gyermek fénylő szemmel néz reá:
„Hogy törvényt hozott a koldusok ellen.”

IX.

AZ ÁLLATKERT

A rács, mely elválasztja az oroszlánt
a látogatóktól, vasváltozatban
a dzsungelek zűrzavarát idézi.
Moha. Fémharmat súlyos cseppjei.
Lián, mely körülöleli a lótuszt.

A természetet olyan szeretettel
utánozzák itt, amire az ember
képes csak, akinek sosem közömbös,
hol téved el: az erdő rejtekén vagy
a sivatagban.

X.

A CSÁSZÁR

Atlétaizmus légiós ezüstlő
mellvértben strázsál az ajtó előtt,
amely mögött szünetlen víz csobog,
míg ő az ablakból a nőkre bámul.
Egy álló óra eltelt már, mióta
ott ácsorog, lassacskán úgy tűnik, hogy
nem más és más szépasszonyt lát alant,
csak ugyanaz az egy jön erre folyton.

Hatalmas, arany »M« betű díszíti
az ajtófénylőt, ám ez, lényegében,
csak vázlat, hogyha összevetjük azzal
a másikkal, mely az erőlködéstől

kivörösödve görnyed most a víz
fölé, hogy benne tükörképe minden
kis részét megvizsgálja gondosan.

Végül is, ez a víztükör se rosszabb
a szobrászoknál, kik telefaragták
e képmással az egész birodalmat.

Áttetsző, lágyan suttogó az ár.
Fölötte fejtetőre állt Vezúv
merengve tétovázik még kitörni.

Ma szinte minden csikorogva jár.
A Birodalom olyan, mint a gálya,
mely szűk csatornán próbál áthajózni.
Az evezők a partot verdesik, s a
fedélzetet felszaggatják a sziklák.
Nem, azt nem mondhatják, hogy megrekedtünk!
Van haladás, a haladás nem áll meg.
Mégiscsak úszunk. És nem ért utol
még senki sem. De, ó jaj, mily kevéssé
hasonlít ez a régi gyorsaságra.
Sóhajtva gondolunk a múlt időkre,
mikor simán ment minden.

Még simán.

XI.

A szürkületben mécs erőlködik.
A lámpabélről füst száll vékonyan
a mennyezet felé, melynek fehéré
a rémisztő sötétben bármilyen
parányi fénnel kiegyezne már.
Ha kormol is.

Az ablak-túli éjben
a gyomlálatlan kertre Ázsia
zápora zúdul. Ám az elme száraz.
Annyira száraz, hogy az ölelés

halvány, hideg tüzétől is kigyullad,
előbb lobban fel, mint a papiros
vagy mint a korhadt rózse.

De nem látja a mennyezet e lángot.

Maga után se kormot, se hamut
nem hagyva, fölkel és kimegy a férfi
a nyirkos éjbe, kertkaput keresgél.
De bent a lappantyú ezüstösen
rikolt és visszarendeli.

Megázva
szót fogad, ismét a konyhába lép,
s övét kioldozgatva, megmaradt
drachmáit mind az asztallapra szórja.
Aztán kimegy.
Most hallgat a madár.

XII.

A disszidálni készülő görög
kerített egy bőszájú zsákot, és a
piac környékén összefogdosott
tizenkét macskát (feketéket); ezzel
a karmolászó, nyávogó teherrel
ért éjjel az erdős államhatárra.

Hold fénye áradt, ahogy júliusban
szokott csak áradozni. Őrkutyák
bús csaholása visszhangzott a szurdok
minden zugában: elcsitultak a
macskák, megdermedt szinte mind a zsákban.
S a görög így szólt halkán: „Jó utat!

Athéne, most ne hagyj el! Járj előttem,
vezess!”, – magában hozzátette még:
„Hat macska épp elég lesz erre a
határszakaszra. Minek pazarolni?”

A kutya nem szalad fel a fenyőre.
S a katonák – e népség babonás.

Ment minden, mint a karikacsapás. Hold,
macskák, kutyák, babona és fenyők –
a mechanizmus működött. Felért
a hegygerincre. Ám e pillanatban,
midőn már egyik lába a másik állam
földjén állt, rádöbrent, hogy mit mulasztott:

megfordult, s megpillantotta a tengert.

Ott hullámozott alant, a messzeségben.
Az állatoktól eltérően az ember
elhagyni képes azt, amit szeret
(így tér el még inkább az állatoktól).
De, mint a kutyát a nyálcsurgása, élő
természetét elárulják a könnyek:

„Thalatta!...”

Ám e szörnyeteg világban
soká nem ácsoroghatsz nyílt színen,
a hegygerincen, holdfényben, hacsak nem
akarsz céltábla lenni. Vállra véve
terhét, vigyázva indult lefelé,
a kontinens mélyébe, és előtte

feltűnt a horizont helyén a fenyves.

1970

BAKA ISTVÁN fordítása